

УДК 37.013

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-817-825](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-817-825)

Калініченко Ірина Олександрівна кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавська академія неперервної освіти імені М. В. Остроградського, вул. Соборності 64-ж, м. Полтава, 36000, тел.: (095)889-03-33, <https://orcid.org/0000-0003-3079-270X>

Шара Світлана Олексіївна кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки та суспільних наук, Полтавський університет економіки і торгівлі, вул. І. Банка, б. 3, м. Полтава, 36003, тел.: (050) 177-84-78, <https://orcid.org/0000-0003-4309-5794>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. Стаття аналізує особливості застосування принципів освіти дорослих у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Визначено практичну, ідеологічну та теоретичну природу освіти дорослих в концептуалізації розвитку вмінь комунікації, самоаналізу та професійного розвитку педагога з позиції неперервної освіти. Запропоновано розглядати андрагогіку як сучасну інваріацію трансформативного навчання (згідно дискурсних позицій В. Кременя та Д. Фрейберга).

Виокремлено основні принципи освіти дорослих – андрагогіки. Проаналізовано такі концепти, як індивідуалізація навчання крізь призму досвіду дорослих, підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок тощо. Додатково проаналізовано авторські підходи до формування принципології освіти дорослих від вітчизняних та іноземних дослідників – А. Марчук, Л. Тимчук, М. Ноулза, Е. Полсона. Окрім цього, здійснено ретроспективний аналіз трансформації андрагогічної принципології відповідно до праць А. Каппа, Е. Ліндемана та ін.

Проаналізовано зв'язок між науковою та філософською складовими принципів андрагогіки та їхнього застосування у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Зокрема, виокремлено позиції Дж. А. Хеншке та В. Тіпсона щодо історико-філософської генерації андрагогічного вчення, філософських складників аплікації наукових розробок та нагромаджень андрагогічної принципології, а також – складових стимуляційної (заохочувальної) андрагогіки відповідно.

Розмежовано складові компетенційного та соціального підвищення кваліфікації педагога за допомогою використання принципів освіти дорослих – індивідуалізації навчання крізь призму досвіду дорослих, підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок.

Ключові слова : принципи освіти дорослих, андрагогіка, педагогічні працівники, компетенційне підвищення педагогічної кваліфікації, неперервна освіта.

Kalinichenko Iryna Oleksandrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogical Mastery and Inclusive Education, Poltava Academy of Continuing Education named after M. V. Ostrogradskyi, St. Sobornosti 64, Poltava, 36000, tel.: (095) 889-03-33, <https://orcid.org/0000-0003-3079-270X>

Shara Svitlana Oleksiivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Social Sciences of the Poltava University of Economics and Trade, St. I. Banka, b. 3, Poltava, 36003, tel.: (050) 177-84-78, <https://orcid.org/0000-0003-4309-5794>

APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF ADULT EDUCATION IN IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF TEACHERS

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the application of the principles of adult education in improving the qualifications of pedagogical workers.

The practical, ideological and theoretical nature of adult education in the conceptualization of the development of communication skills, introspection and professional development of a teacher from the perspective of continuous education is determined. It is proposed to consider andragogy as a modern invariance of transformative learning (according to the discourse positions of V. Kremen and D. Freiberg).

The main principles of adult education - andragogy - are highlighted. Concepts such as individualization of education through the prism of adult experience, improvement of the qualifications of a pedagogical worker due to the implementation of the teacher's interaction skills with students, ensuring the usefulness and applicability of acquired skills, knowledge and skills, etc., were analyzed. In addition, the author's approaches to the formation of the principles of adult education from domestic and foreign researchers - A. Marchuk, L. Tymchuk, M. Knowles, E. Polson - were analyzed. In addition, a retrospective analysis of the transformation of andragogical principles was carried out in accordance with the works of A. Kapp, E. Lindeman and others.

The connection between the scientific and philosophical components of the principles of andragogy and their application in the process of improving the qualifications of pedagogical workers is analyzed. In particular, the positions of J. A. Henschke and V. Tipton regarding the historical-philosophical generation of andragogic teaching, the philosophical components of the application of scientific developments and the accumulation of andragogic principles, as well as the components of stimulating (encouraging) andragogy, are highlighted, respectively.

The components of professional and social professional development of the teacher using the principles of adult education - individualization of learning through the prism of adult experience, professional development of the pedagogical worker due to the implementation of the teacher's interaction skills with the students, ensuring the usefulness and applicability of the acquired skills, knowledge and skills are delineated.

Keywords: principles of adult education, andragogy, pedagogical workers, competent improvement of pedagogical qualifications, continuous education.

Постановка проблеми. Кваліфікація педагогічних працівників в умовах трансформаційності та глобалізаційної стандартизації сучасної сфери освіти є вимогою часу. Неперервна освіта, включно із освітою дорослих, за таких умов є засобом актуалізації професійних знань педагога задля їхньої відповідності освітнім потребам.

Принципи освіти дорослих (принципи андрагогіки), як індивідуалізація навчання крізь призму досвіду дорослих, підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок покликані ефективізувати процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Схожої концепції притримувалися учені, причетні до розвитку уявлень про андрагогіку як сферу наукового знання про освіту (А. Капп) та інтегратор соціально-політичного та економічного розвитку (Е. Ліндеман) відповідно.

Необхідно зауважити, що принципи андрагогіки є допоміжним складником підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Задля максимальної ефективності використання останніх доцільно застосовувати дані підходи сукупно із філософськими, історичним та заохочувальними складниками аплікації андрагогічного вчення щодо педагогів – за аналогією із педагогікою, що де-факто є ідеологічним продовженням розповсюдження навчально-наукової діалектики за ланцюгом старшинства. Використавши теоретичні позиції Дж. А. Хеншке, Р. Сен Клера та В. Тіптона щодо даного питання, видається можливим скласти повноцінну ретроспективно-перспективну модель застосування принципів освіти дорослих у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування принципів освіти дорослих у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників є відносно дослідженою сферою вітчизняного та закордонного наукового інтересу.

Серед вітчизняних науковців доцільно виділяти праці О. Огієнко, О. Мельниченко, А. Литвин, В. Кремень, Т. Благова, М. Култаєва, Л. Страйгородська, А. Семенова, О. Джеджула та ін. У їхніх працях розглядаються такі аспекти принципології освіти дорослих (андрагогіки), як поєднання між власне андрагогічним вченням та педагогічними стандартами як визначниками освіти дорослих, предметне поле аплікації принципів андрагогіки та їхній вплив на професійну та соціальну особистість викладача, використання принципів андрагогіки в процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників як поле формування освітньої синергетики, методологічні основи поєднання педагогіки та андрагогіки у процесі освіти дорослих (педагогічних працівників) тощо.

Іноземне наукове поле представлене напрацюваннями Д. Фрейберга, Е. Полсона, М. Ноулза, С. Каппа, Е. Ліндемана. Дж. Хеншке, Р. Сен Клера, В. Тіптона та ін. Предметна складова зазначених досліджень сконцентрована на питаннях використання андрагогічних досліджень задля трансформаційного підвищення професійної викладацької компетентності, фокусування на проблематичній складовій навчання дорослих (андрагогіки) у системі підвищення викладацької кваліфікації, орієнтованість на мотиваційне забезпечення неперервної освіти, спрямованість на досягнення ефективного результату професійного покращення із використанням концепції «потреба у знаннях» тощо.

Мета статті – визначити, дослідити та проаналізувати специфічні особливості застосування принципів освіти дорослих (андрагогіки) у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж переходити до визначення безпосередніх складових принципології освіти дорослих (андрагогіки), необхідно, на наш погляд, надати узагальнене визначення андрагогічному вченню як науці та одночасно – полю практичного неперервно-освітнього застосування.

Класичний погляд на андрагогіку як системний елемент неперервної освіти дорослих викладали Е. Ліндеман та А. Капп. Якщо перший розглядав андрагогіку (неперервну освіту дорослих) як один із засобів економічного розвитку держави та стимулювання виробничого потенціалу (на прикладі Вищих шкіл Данії) [1], то другий ототожнював андрагогічне вчення із пошуком дієвого механізму виявлення та розвитку наявних позитивних когнітивних якостей індивіда залежно від потреб його зайнятості [2]. У обох випадках дослідники наголошують на універсальності неперервної освіти – остання може застосовуватися для підвищення професійної кваліфікації не

лише у сфері освіти і науки, але й в галузі побутового та (або) фахового розвитку особистісних компетентностей [1, 2].

Більш модерний підхід до розуміння терміну «андрагогіка» у контексті процесу неперервної освіти дорослих в іноземній дослідницькій запропонували Д. Фрейберг у співавторстві із К. Роджерсом [3]. На їхнє переконання, андрагогічне вчення повинно спрямовувати та координувати внутрішнє заохочення викладача до фасилітації власних наукових (галузевих) знань та їхньої аплікації на сферу взаємодії зі здобувачами освіти на засадах використання психологічної методології впливу та взаємодії. Певне доповнення до зазначеного наукоємного підходу до розуміння андрагогіки як принципу освіти дорослих надано В. Кременем [4], котрий вважає, що андрагогічне вчення покликане забезпечувати синергетичність умінь, навичок та знань педагога як щодо взаємодії зі здобувачами освіти, так і щодо підвищення власної самооцінки шляхом стимулювання власних творчих інтенцій на основі набутого досвіду та оновленого досвіду за допомогою неперервності процесу власної освіти (останній, на думку філософа-академіка В. Кременя, може генеруватися не лише за допомогою спеціальних програм адукації, але й педагогом на основі розуміння власних сильних та слабких сторін власноруч).

Від дослідження узагальнених дефініцій андрагогіки як засобу освіти дорослих та елемента підвищення кваліфікації педагогічних працівників пропонуємо перейти до аналізу безпосередніх принципів освіти дорослих. Розпочнемо із класичних принципів андрагогіки – індивідуалізації навчання крізь призму досвіду дорослих, підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок [5].

Принцип індивідуалізації навчання крізь призму досвіду дорослих може бути розглянутий у двох проекціях. Перша – аплікація досвіду педагога на процес підвищення його професійної кваліфікації за допомогою андрагогічної методології. Друга – аплікація наявного досвіду підвищення професійної кваліфікації педагогів на конкретний кейс підвищення професійної кваліфікації відповідного педагога із відповідним фаховим та психологічним аспектами особистості [5].

Принцип підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, в свою чергу, ґрунтується на формуванні додаткових умінь та знань власної психології та психології здобувачів освіти. Психологічна кваліфікація педагога як можливість його самоконтролю та впливу на оточення, формування прецеденту поваги до власної особистості (персонально та професійно) позитивно впливає на професійну реалізацію останнього, внаслідок чого даний кластер андрагогічної принципології неперервної освіти набуває додаткового актуальнісного значення [5].

Забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок як класичний принцип андрагогіки (неперервної освіти дорослих) доцільно розглядати з позиції розвитку кваліфікації педагога, котра, як і у випадку із попередніми двома принципами андрагогіки, повинна мати синхронний поштовх до стимуляції у навчально-науковому та особистісному (індивідуальному) форматах водночас. Застосування таких умінь, знань та навичок на практиці дозволяє педагогові, в тому числі, реагувати на стрес-індуковані колективно-навчальні ситуації із тенденційністю збереження навчально-виробничої ефективності [5].

Додатково до узагальненого аналізу класичних принципів освіти дорослих (андрагогічних принципів), що підлягають теоретичному застосуванню в умовах сьогодення, проте використання котрих може бути недієвим внаслідок «морального зносу» останніх, доцільно розглянути альтернативні підходи до принципологічної типологізації формату підвищення педагогічної кваліфікації. Зупинимося на наукових позиціях обраних дослідників.

Вітчизняна представниця науки А. Марчук [6] зазначає, що сутнісно андрагогіка, будучи засобом людинознавства та частково – спектральним форматом дослідження людських поведінкових патернів на тлі специфічного, приватного елементу взаємодії «викладач-здобувач», стимулює загальноцивілізаційний розвиток соціуму шляхом декларації необхідності освіти дорослих. Виходячи з цього, авторкою виведено два додаткових принципи андрагогіки – «доросла людина як освітньо-навчальний суб'єкт» та «неперервність освіти як розвитковий генератор дорослої людини». Кожен із них наділений індивідуалізованим аплікаційним призначенням: так, формат «доросла людина як освітньо-навчальний суб'єкт» концентрується на понятійно-категоріальному інструментарії, що включає підтерміни «проблеми дорослого життя», «життєва криза дорослого» та ін., тоді як формат «неперервність освіти як розвитковий генератор дорослої людини» спрямований на сутнісні риси упровадження концепції «навчання впродовж життя» за західноєвропейською структурологічною сферальною генезою.

У праці Л. Тимчук [7] принципи навчання дорослих у якості категорії підвищення кваліфікації педагогічних працівників розглядаються за критеріями подільності теорії та практики. Теорія навчання дорослих, на її переконання – підсегмент практичного втілення андрагогічних наративів, що можуть застосовуватися до суб'єкта педагогічного профілю, що бажає підвищити власну кваліфікацію. Водночас, до теорії та практики андрагогіки як науки застосовується принцип єдності форми – це означає, що за будь-яких умов призначення функція освіти дорослих (кваліфікаційні покращення та особистісне становлення на засадах адукаційної безперервності та перманентності) повинна зберігатись.

Водночас, підходи до принципологічного означення та розуміння особливостей освіти дорослих та, як наслідок, кваліфікаційного підвищення

педагогічних та соціальних якостей викладача (педагога) у іноземній андрагогічній парадигмі дещо відрізняються від вітчизняної, відзначаючись збільшеним обсягом сегментації, спрямованої безпосередньо на персону педагога.

На переконання американського педагога М. Ноулза [8], в рамках андрагогічного навчання (навчання дорослих впродовж життя) можна виділити шість окремих принципів: необхідність знання, самооцінка, досвід навчання, готовність до навчання, орієнтація на навчання та навчальна мотивація.

Під принципом навчання дорослих в рамках андрагогічної теорії «необхідність знання» М. Ноулз розуміє ототожнення причини навчання впродовж життя та цілей такого навчання, а також – усвідомлення стилістики впровадження теорій неперервного навчання із одночасним усвідомленням користі та можливих негативних наслідків від останнього [8].

Принцип навчання дорослих в рамках теорії андрагогіки «самооцінка», в свою чергу, в дослідженнях М. Ноулза ототожнюється із формуванням у педагога категорій незалежного сприйняття себе, власної професійної та соціально-професійної персони замість самооцінки крізь призму сприйняття та схвалення/несхвалення від інших людей [8].

Принципологічна категорія навчання дорослих в рамках андрагогічної теорії «досвід навчання», на думку М. Ноулза, являє собою раціональне використання нагромадженого особою персонального та професійного досвіду з метою його подальшого структурно-логічного використання у процесі неперервного навчання у якості когнітивного ресурсу [8].

Категоріальний підхід до навчання дорослих впродовж життя за андрагогічним принципом «готовність до навчання», за дискурсно-теоретичним переконанням М. Ноулза, доцільно розглядати крізь призму аплікації навчальних можливостей індивіда та його когнітивного сприйняття пропорційно соціальним ролям та задачам (завданням), котрі можуть бути встановлені перед останнім унаслідок його фахової діяльності та (або) фахової залученості [8].

«Орієнтація на навчання» як принцип андрагогічної освіти дорослих на засадах її неперервності, за М. Ноулзом, є сукупністю підлаштування персони педагога до переходу від суб'єктної орієнтації власних умінь, знань та навичок до її проблемної орієнтації [8]. Це відбувається внаслідок видозміни педагогічних підходів від «відстроченого застосування» до «постійного безпосереднього застосування», що спровоковано підвищенням вимог до викладача внаслідок соціально-освітніх трансформацій, що передбачає його підвищений рівень залученості у процес, зокрема, міжосвітньої комунікації.

Аспект навчально-процесного заохочення з позиції використання методології неперервного навчання та андрагогічних принципів запровадження останньої розкриті М. Ноулзом у власному принципологічному підході

«навчальна мотивація». Остання заснована на взаємозалежності таких елементів, як психологічна та емоційно-психологічна зрілість педагога та, як наслідок, нарощування його внутрішньої природної потреби до навчання (тобто вдосконалення індивідуально та когнітивно) [8]. Дані інтенції викладача повинні спрямовуватися та координуватися андрагогами (особами, відповідальними за навчання дорослих).

В той же час, модерне дослідження особливостей принципологічного впровадження теорій освіти дорослих для сучасних педагогів від Е. Полсона [9] пропонує коцентруватися на безпосередніх проблемах взаємодії зі здобувачами освіти та шляхах подолання останніх. На думку автора, такий підхід може дозволити сформувати у педагога здатність до професійно-психологічної та когнітивної адаптації до роботи в стрес-групах та стрес-середовищах, в той час як наявність теоретичних (статичних) імперативів психології, як правило, відзначається зниженим форматом ефективності у питаннях її практично-предметної реалізації.

Також, окреслюючи поле проблематичного застосування принципів освіти дорослих у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників, необхідно акцентувати увагу на потенційному взаємозв'язку філософської та наукоємної складових формування та концептуалізації педагогічної когнітивної та соціальної етики. Як зазначають у власних напрацюваннях Дж. А. Хеншке [10] та В. Тіптон [11], кластер навчання протягом життя повинен опиратися на історичні соціально-типові поведінкові та когнітивні закономірності поведінки здобувачів освіти, а теорія заохочення підлягає застосуванню як під час підвищення кваліфікації педагогів андрагогами (андрагогічний вимір процесу), так і під час навчання (тьюторства) здобувачів освіти власне педагогом (педагогічний вимір процесу).

Висновки. Комплексний наукоємний та критичний аналіз застосування принципів освіти дорослих у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників дозволив дійти наступних умовиводів.

По-перше, узагальнено андрагогічне вчення (процес неперервної освіти дорослих) доцільно розглядати як засіб економічного розвитку держави та стимулювання виробничого потенціалу, а також – пошук дієвого механізму виявлення та розвитку наявних позитивних когнітивних якостей індивіда залежно від потреб його зайнятості.

По-друге, андрагогічні принципи за своїм типологічним спрямування можна поділити на загальновизнані (класичні) та авторські. До загальновизнаних належать, зокрема, індивідуалізації навчання крізь призму досвіду дорослих, підвищення кваліфікації педагогічного працівника за рахунок реалізації навичок взаємодії викладача зі здобувачами освіти, забезпечення корисності та застосовності отриманих умінь, знань та навичок. Останні, в свою чергу, генеруються авторськими підходами до типології ефективної освіти дорослих, запропоновані М. Ноулзом, Е. Полсоном, В. Тіптоном та ін.

Література:

1. Lindeman, E. C. Adult Education. New Republic, № 54. 1925. P. 7-8.
2. Kapp, A. Platon's Erziehungslehre: Als Pädagogik Für Die Einzelnen Und Als Staatspädagogik. Oder Dessen Praktische Philosophie (German Edition). Ulan Press, 2012. 488 p.
3. Rodgers, C. R., Freiberg, J. (1998). Freedom to Learn. Blue: Person, 429 p.
4. Кремень, В. Синергетика і освіта. Інститут обдарованої дитини, Київ. 2014 р. 348 с.
5. Raymont, T. Modern Education. Its Aims and Methods. Read Books, 2006. 252 p.
6. Марчук, А. Андрагогіка : навчальний посібник. Вид-во ЛьвДУВС, Львів. 2020. 300 с.
7. Тимчук, Л. Становлення та розвиток андрагогіки як теорії і практики освіти дорослих в Україні (кінець XIX–XX століття). автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д. п. н.: 13.00.01. ТНУ ім. В. Гнатюка, 2016. 38 с.
8. Knowles, M. S. Andragogy in Action: Applying Modern Principles of Adult Learning (The Jossey-Bass Management Series). Jossey-Bass, 1984. 444 p.
9. Paulson, E. Adult Learning Principles for College Teaching. Conestoga : Faculty Learning Hub. 2023. Conestoga official website. Режим доступу : <https://tlconestoga.ca/adult-learning-principles/>
10. Henschke, J. A. International Adult Education. Adult Learning. Vol. 16 (1). 2008. P. 4-24.
11. Tipton, W., Widman, S. Toward an Invitational Andragogy: Articulating a Teaching Philosophy for the Andragogic Classroom. Journal of Communication Pedagogy. Vol. 5. 2021. P. 156-163.

References:

1. Lindeman, E. C. (1925). Adult Education. *New Republic*, 54, 7-8 [in English].
2. Kapp, A. (2012). *Platon's Erziehungslehre: Als Pädagogik Für Die Einzelnen Und Als Staatspädagogik. Oder Dessen Praktische Philosophie (German Edition)*. Ulan Press [in English].
3. Rodgers, C. R., Freiberg, J. (1998). *Freedom to Learn*. Blue: Person [in English].
4. Kremen', V. (2014). *Sinergetika i osvita [Synergetics and education]*. Kii'v: Institut obdarovanoï ditini, Kii'v [in Ukrainian].
5. Raymont, T. (2006). *Modern Education. Its Aims and Methods*. Read Books [in English].
6. Marchuk, A. (2020). *Andragogika [Andragogy]*. Vid-vo L'vDUVS, L'viv [in Ukrainian].
7. Timchuk, L. (2016). Stanovlennja ta rozvitok andragogiki jak teorii i praktiki osviti doroslih v Ukraïni (kinec' XIX-XX stolittja) [Formation and development of andragogy as a theory and practice of adult education in Ukraine (late 19th-20th centuries)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. [in Ukrainian].
8. Knowles, M. S. (1984). *Andragogy in Action: Applying Modern Principles of Adult Learning (The Jossey-Bass Management Series)*. Jossey-Bass [in English].
9. Paulson, E. (2023). Adult Learning Principles for College Teaching. Conestoga : Faculty Learning Hub. 2023. *tlconestoga.ca* Retrieved from <https://tlconestoga.ca/adult-learning-principles/> [in English].
10. Henschke, J. A. (2008). International Adult Education. *Adult Learning*, 16 (1), 4-24 [in English].
11. Tipton, W., Widman, S. (2021). Toward an Invitational Andragogy: Articulating a Teaching Philosophy for the Andragogic Classroom. *Journal of Communication Pedagogy*, 5, 156-163 [in English].